

Πολιτικά Κόμματα, Κράτος και
Αντιπροσώπευση. Μια συζήτηση που διαρκεί

Χριστόφορος Βερναρδάκης*

Christopher
Baylor, *The Case
Against Political
Parties*, Palgrave
Macmillan, 2026,
168 σελ.

Η καχυποψία απέναντι στα πολιτικά κόμματα είναι τόσο παλιά όσο και η ίδια η αστική αντιπροσωπευτική Δημοκρατία της νεωτερικότητας: τα κόμματα διασπούν την ενότητα της κοινωνίας (δηλαδή του Κράτους – Έθνους), λειτουργούν ως «φατρίες» που μετατρέπουν τη δημόσια κρίση σε οπαδισμό και θολώνουν τη λογοδοσία προστατεύοντας την εκάστοτε ηγεσία και τον γραφειοκρατικό κύκλο της. Η κριτική αυτή – που στην ουσία εξέφραζε την εχθρότητα των κυρίαρχων τάξεων απέναντι στην άρθρωση δικαιώματος πολιτικής αντιπροσώπευσης της εργατικής τάξης του 19ου αιώνα -, υπήρξε κυρίαρχη στο δημόσιο λόγο έως τη συνταγματική – θεσμική αναγνώριση των κομμάτων, οπότε και αναγνωρίστηκαν ως λειτουργικές δομές της αντιπροσωπευτικής κοινοβουλευτικής δημοκρατίας και όχι ως φορείς «διάσπασης της ενότητας του έθνους»¹.

* Επίκουρος καθηγητής, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

¹ Στα «κλασικά» φιλελεύθερα Συντάγματα του 19ου αιώνα τα κόμματα δεν εμφανίζονται ως θεσμοί: θεωρούνται περισσότερο ιδιωτικές ενώσεις / φατρίες ή απλώς πολιτικοί μηχανισμοί έξω από το συνταγματικό κείμενο. Η αναγνώριση των κομμάτων στα συνταγματικά κείμενα ως αναγκαίων *οργάνων της δημοκρατικής λειτουργίας* (και συχνά με απαιτήσεις εσωκομματικής δημοκρατίας / διαφάνειας) ξεκινά ουσιαστικά μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, δηλαδή από τα τέλη του 1940 και μετά (Ιταλία, 1948: άρθρο 49, Γερμανία, 1949: Θεμελιώδης Νόμος, άρθρο 21, Γαλλία, 1958: άρθρο 4).

Το ενδιαφέρον σήμερα είναι ότι αυτή η καχυποψία δεν επιστρέφει ως απλή ηθικολογία περί «κακών πολιτικών μορφών», αλλά ως θεωρητικό και θεσμικό ερώτημα: μήπως τα κόμματα, όπως λειτουργούν στις σύγχρονες συνθήκες, δεν συνιστούν πια λύση για την αντιπροσώπηση αλλά αποτελούν μέρος, ίσως και αιτία, του ελλείμματος αντιπροσώπησης;

Το πολύ πρόσφατο βιβλίο του Καθηγητή Πολιτικής Επιστήμης στο Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια Christopher Baylor, *The Case Against Political Parties*, επιχειρεί κάτι που ακούγεται προκλητικό: να υποστηρίξει συστηματικά, με καθαρό, παιδαγωγικό και θεσμικά συγκεκριμένο τρόπο τη «Θέση κατά των κομμάτων», σε ένα περιβάλλον όπου η κυρίαρχη πολιτική επιστήμη δείχνει συμπάθεια προς τα κόμματα ως απαραίτητων, λειτουργικών και πιθανώς μοναδικών «εργαλείων» ολοκληρωμένης πολιτικής αντιπροσώπησης.

Το ενδιαφέρον είναι ότι η κριτική του Baylor δεν παραπέμπει σε ιδέες επιστροφής σε αυταρχικά προ-αντιπροσωπευτικά συστήματα. Η κριτική του είναι μια δημοκρατική αγωνία εκ των έσω: η υπόθεσή του είναι ότι τα πολιτικά κόμματα υποτίθεται πως υποβοηθούν τη λειτουργία της δημοκρατίας, όμως συχνά, όπως φαίνεται τις τελευταίες δεκαετίες, ζημιώνουν τη διαβούλευση, την αντιπροσώπηση και τη λογοδοσία. Μετασχηματίζονται από θεσμοί κοινωνικής αντιπροσώπησης σε υποσυστήματα του Κράτους και των κοινωνικών συμφερόντων που εκφράζει με την εξουσία του². Το ερώτημα που προκύπτει, επομένως, είναι διπλό:

- α) αν τα κόμματα είναι πρόβλημα, τι ακριβώς πρόβλημα συνιστούν, λειτουργικό, θεσμικό, ταξικό, ψυχολογικό, γνωστικό;
- β) αν αφαιρεθούν από τη λειτουργία των πολιτικών συστημάτων ή έστω περιοριστούν, τι μπαίνει στη θέση τους, με ποια ιδιότητα και «μηχανική» εξουσίας;

1. Το επιχείρημα του Baylor: γιατί επανέρχεται «η Υπόθεση κατά των κομμάτων»

Το βιβλίο είναι σύντομο, αποτελείται από 168 σελίδες στις οποίες περιλαμβάνεται ένα χρήσιμο Index εννοιών και ονομάτων. Χωρίζεται σε τρία μεγάλα μέρη: το Πρώτο Μέρος τιτλοφορείται *Political Parties and Voter Behavior* (Πολιτικά Κόμματα και Συμπεριφορά Ψηφοφόρων), το

² Ο Baylor αναπτύσσει τη σκέψη του κινούμενος στη γραμμή που είχαν ανοίξει με τη θεωρία του «cartel party» οι Katz-Mair, στοχεύοντας όμως σε πιο «πρακτικές» απαντήσεις. Για τη θεωρία του «cartel party», βλ. κυρίως Katz, R. – Mair, P. (1995), “Changing Models of Party Organization and Party Democracy. The Emergence of the Cartel Party”, *Party Politics* 1 (1), σ. 5-28, Katz, R. – Mair, P. (2009), “The Cartel Party Thesis: A Restatement”, *Perspectives on Politics* 7 (4), σ. 753-766 και, τέλος, Katz, R. – Mair, P. (2018), *Democracy and the cartelization of Political Parties*, *Comparative Politics*, Oxford Academic.

Δεύτερο Μέρος τιτλοφορείται Political Parties and Democracy (Πολιτικά Κόμματα και Δημοκρατία) και το Τρίτο Μέρος τιτλοφορείται The Party in Government (Το κόμμα στην Κυβέρνηση). Εντός κάθε Μέρους αναπτύσσονται επιμέρους μικρά κεφάλαια, ο συνολικός αριθμός των οποίων για όλο το βιβλίο φτάνει τα δέκα.

Αυτή η δομή υποδηλώνει ήδη τη μεθοδολογική οδό που έχει επιλέξει να ακολουθήσει ο συγγραφέας. Δεν ξεκινά από τις κλασικές «μεγάλες θεωρίες» για να καταλήξει στη θεσμική μηχανική, ξεκινά αντίστροφα, από το πώς τα κόμματα λειτουργούν σήμερα ως γνωστικά - συμπεριφορικά φίλτρα της αντιπροσώπευσης και κλιμακώνει την ανάλυση προς την κατεύθυνση του πώς μετασχηματίζουν τον πυρήνα της δημοκρατικής λειτουργίας. Ας δούμε πιο αναλυτικά τα σημαντικότερα επιχειρήματα που συγκροτεί ο συγγραφέας.

1.1. Το πολιτικό κόμμα ως «αναγνωρίσιμη γνωστική συντόμευση»

Στο Πρώτο Μέρος και στο κεφάλαιο 1 (*Parties as a Shortcut for Voters*, σ. 3-12) ο Baylog αμφισβητεί την κλασική ιδέα ότι τα πολιτικά κόμματα υποβοηθούν τους ψηφοφόρους να επιλέγουν κόμμα βάσει της πολιτικής δημοσύνης που παράγει ο τίτλος τους (π.χ., ένα κόμμα που ονομάζεται «σοσιαλιστικό» δεν είναι πάντοτε προφανές ότι το φορτίο πολιτικής που παράγει είναι πράγματι «σοσιαλιστικό»). Οι ιδεολογικές δηλώσεις στον τίτλο του κατά περίπτωση κόμματος θεωρήθηκε στις κλασικές θεωρίες των κομμάτων ότι περιέγραφαν «ορθολογικές ιδεολογικές συντομεύσεις», κάτι το οποίο κατά τον συγγραφέα έχει υποστεί μια βαθιά αναθεώρηση. Η ένστασή που εγείρεται είναι διπλής όψεως: Η πρώτη πλευρά είναι ότι οι κομματικές ετικέτες μπορούν να «παραπλανούν» αντί να διαφωτίζουν και άρα να αποδυναμώνουν την ουσιαστική «εκ των υστέρων» ιδεολογικο-πολιτική λογοδοσία (*retrospective voting*). Η δεύτερη πλευρά έγκειται στη διαπίστωση ότι ένα μεγάλο μέρος του εκλογικού σώματος και ιδίως αυτό που δεν ανήκει σε «σκληρούς» ιδεολογικούς πόλους ή δεν προσδιορίζεται από την κλασική «κομματική ταύτιση», συγκροτεί πια τις εκλογικές του επιλογές κάνοντας ατομικές ιδεολογικές αναγωγές σε πρόσωπα - υποψηφίους ή και σε θεματικές ατζέντες που επικρατούν κατά τη συγκυρία των εκλογών, επομένως «μαθαίνει» να λειτουργεί με ένα σύνολο πολιτικών και ιδεολογικών κριτηρίων που δεν εφάπτεται αναγκαστικά με τις προσφερόμενες κομματικές «ετικέτες».

1.2. Από την κομματική ταύτιση στο «κόμμα εξατομικευμένης ταύτισης»

Στο κεφάλαιο 2 του Πρώτου Μέρους (*Parties Bring Out the Worst in Human Psychology*, σ. 13-33) το βάρος δίδεται στην πολιτική ψυχολογία. Στο σημείο αυτό θεμελιώνεται μια από τις πιο αιχμηρές (και πολιτικά φορτισμένες) υποθέσεις του συγγραφέα: ότι τα σημερινά πολιτικά κόμματα,

αντίθετα με την παράδοση της κλασικής βιβλιογραφίας περί πολιτικών κομμάτων, επενδύουν συνειδητά στη μείωση της κομματικής ταύτισης, δηλαδή στη μείωση της ιδεολογικής και συμβολικής προσήλωσης στα συστήματα αξιών που τα γέννησαν και τα ανέπτυξαν, συγκροτώντας μια νέου είδους «κομματική πειθαρχία» που διαχωρίζει την ιδεολογία από την τρέχουσα κομματική επιλογή. Θα την ονομάζαμε μια «ωφελμιστική κομματική πειθαρχία».

Ο συλλογισμός του Baylor ακολουθεί τα εξής στάδια. Η κλασική κομματική ταύτιση μειώνεται διαρκώς. Επομένως, παύει να λειτουργεί ως «οθόνη αντιλήψεων» με την οποία το εκλογικό σώμα φιλτράρει την οπτική του για την κοινωνία και τον κόσμο³. Η εναπομείνασα κομματική ταύτιση δεν συγκροτείται βάσει των ιδεολογικών, συμβολικών και ψυχολογικών σχέσεων με το «πολιτικό κόμμα», αλλά ως ταύτιση λόγω ατομικών συμφερόντων που περισσότερο στηρίζεται σε συναισθηματικά θραύσματα και ανορθολογική πόλωση, μειώνει την κριτική σκέψη και λειτουργεί ως μηχανισμός κινήτρων για ατομική επιβεβαίωση.

Ο Baylor διαπιστώνει μια τομή μεταξύ της «παλαιάς» από την «νέα» κομματική ταύτιση, καταλήγοντας στο επιχείρημα ότι ακόμη κι' αν το κόμμα διευκολύνει την έκφραση μιας πολιτικής επιλογής, το κάνει θυσιάζοντας τη γνωσιακή ηθική της δημοκρατίας: η πίστη του ατομικού συμφέροντος στο κόμμα ανταμείβεται περισσότερο από την πίστη του συλλογικού συμφέροντος⁴.

1.3. Η Αντιπροσώπευση ως διαδικασία διαλογής και απόρριψης κοινωνικών αιτημάτων.

Στο Δεύτερο Μέρος τα κρίσιμα κεφάλαια για το επιχείρημα του Baylor είναι το Κεφάλαιο 4 ("Parties and the Representation of Diverse Groups", σ. 55-64) και το Κεφάλαιο 5 ("Many Ideologies and Two Parties", σ. 65-84).

Τα κεφάλαια αυτά μεταφέρουν το κέντρο βάρους του επιχειρήματος από τον ψηφοφόρο στη μορφή αντιπροσώπευσης που εκφράζουν τα κόμματα. Επηρεασμένος προφανώς από τον τρόπο λειτουργίας των δύο πανεθνικών κομμάτων των ΗΠΑ (Ρεπουμπλικανικό και Δημοκρατικό) θεωρεί ότι οι

³ Η κλασική θεωρία της κομματικής ταύτισης, όπως αναπτύχθηκε ολοκληρωμένα στη θεμελιώδη για την εκλογική συμπεριφορά εργασία των Campbell, A. - Converse, P. - Miller, W.E. - Stokes, D. (1960), *The American Voter*, New York, Willey and Sons, είχε δείξει ότι η κομματική ταύτιση λειτουργεί ως μία «οθόνη αντιλήψεων» που περνά από φίλτρο την οπτική για την κοινωνία και τον κόσμο που έχουν οι ψηφοφόροι, χρωματίζοντας τις κρίσεις τους για τα κόμματα, τους υποψήφιους και τις διακυβεύσεις κάθε εκλογής.

⁴ Για την πρωτοτυπία των «κομμάτων χωρίς κομματική ταύτιση» που βρίσκεται σήμερα στον πυρήνα της από-αντιπροσωπευτικοποίησης της δημοκρατίας, βλ. επίσης Βερναρδάκης, Χρ. (2025), *Κράτος και Διακυβέρνηση, Η Πολιτική Εξουσία στην εποχή του νεοφιλελευθερισμού*, Σάκκουλας, σ. 244-246.

κοινωνικές, ταξικές και ιδεολογικές διαφοροποιήσεις τους που έτσι κι' αλλιώς συσκοτίζονται από τη δεσμευτικότητα της σύγχρονης «διακυβέρνησης», συμπιέζονται σε έναν δικομματικό μύλο, με αποτέλεσμα σημαντικές πλευρές ή τάσεις της κοινωνικής τους βάσης να «χάνονται» απορροφούμενες μέσα στις εκάστοτε εσωκομματικές ισορροπίες. Το κόμμα λειτουργεί ως μηχανισμός που κατασκευάζει - παράγει «ουδέτερες» πλειοψηφίες, ως αθροίσματα επιμέρους συσχετισμών, παρά μια χαρτογράφηση προτιμήσεων και προγραμματική - ιδεολογική ενοποίηση. Τα σύγχρονα (συστημικά) κόμματα οργανώνουν μια διαδικασία διαλογής κοινωνικών συμφερόντων που θέλουν να ενσωματώσουν. Τα υπόλοιπα τα απορρίπτουν.

Παρά το «αμερικανοκεντρικό» υπόβαθρο της παρατήρησης αυτής μπορεί κανείς να ισχυριστεί ότι η ίδια διαδικασία συντελείται σε όλα τα σύγχρονα κομματικά συστήματα, όπου και παρατηρείται μια προγραμματική «σύγκλιση» στο μέσον των παλαιών προγραμματικών διαφορών. Αυτός άλλωστε είναι και ο ισχυρότερος λόγος της γενικής τάσης μείωσης της εμπιστοσύνης στα πολιτικά κόμματα και ειδικότερα στην τάση μείωσης της ενεργούς συμμετοχής σε αυτά.

1.4. Πολιτική Συμμετοχή και δημοκρατικοί κανόνες

Στο Δεύτερο Μέρος και ειδικότερα στο 6ο κεφάλαιο («Parties and Voter Participation», σ. 85-96) ο Baylor αναγνωρίζει ότι τα πολιτικά κόμματα στα πρόσφατα χρόνια έχουν συντελέσει κάποιες φορές με την κινητοποιητική οργανωτική τους δυνατότητα στη μεγέθυνση της εκλογικής συμμετοχής. Επιμένει ωστόσο ότι το (δημοκρατικό) κέρδος από την αύξηση της συμμετοχής δεν είναι αυτονόητα μεγαλύτερο από το θεσμικό κόστος που έχει παραχθεί λόγω της μετατροπής της κοινωνικής αντιπροσώπευσης σε μια διαδικασία γραφειοκρατικής επιλογής αντιπροσωπεύσιμων συμφερόντων που ενισχύουν περισσότερο την ατομική πόλωση από τη συλλογική εκπροσώπηση.

Στο 7ο κεφάλαιο του Δεύτερου Μέρους («Political Parties and Democratic Norms», σ. 97-111) το επιχείρημα κορυφώνεται. Ο μετασχηματισμός των σημερινών κομμάτων από θεσμούς κοινωνικής αντιπροσώπευσης σε αθροίσματα ιδιοτελών ατομικών συμφερόντων υπονομεύει τους θεσμικούς ελέγχους και τις ισορροπίες, καθώς και την ειρηνική μεταβίβαση της εξουσίας. Όταν το πολιτικό κόμμα χρησιμοποιείται ως μέσον άσκησης εξουσίας προς επίτευξη ουσιαστικά ατομικών και όχι συλλογικών συμφερόντων, τίθεται σε κίνδυνο η συνολική λειτουργία της δημοκρατίας. Τα σημερινά πολιτικά κόμματα καλλιεργούν μια ιδέα που δίνει προτεραιότητα στην ήττα του εκάστοτε αντιπάλου (ως αντίπαλου διαχειριστή της εξουσίας) και καθόλου στην προγραμματική διαφύλαξη και εφαρμογή των κοινωνικών συμφερόντων που (θα έπρεπε να) εκπροσωπεί. Για το λόγο αυτό παρατηρείται σε όλα τα σύγχρονα πολιτικά και κομματικά

συστήματα η αποδυνάμωση των βασικών συνταγματικών αρχών που τείνουν να θεωρηθούν δευτερεύουσας σημασίας έναντι της κλειστής επιτελικής πολιτικής ομάδας που διοικεί το κράτος.

1.5. «Κυβέρνηση με και χωρίς κόμμα»: το εργαστήριο των non-partisan θεσμών

Στο Τρίτο Μέρος και στα κεφάλαια 8 και 9 (“National Government, With and Without Party”, σ. 115-136 και “State and Local Governments Without Parties”, σ. 137-150) ο Baylor επιχειρεί να δείξει ότι υπάρχουν ιστορικές θεσμικές πρακτικές μη-κομματικής (non-partisan) οργάνωσης, ιδίως σε υποεθνικά επίπεδα (τοπικό κράτος), άρα η κατάργηση ή μείωση του ρόλου των κομμάτων δεν αποτελεί ουτοπία.

Στο 10ο κεφάλαιο (“Party On”, σ. 151-161), τέλος, προτείνει μια ατζέντα περιορισμού των κομμάτων, μάλλον φτωχή ωστόσο. Οι προτάσεις του απευθύνονται στις εθνικές νομοθεσίες με τις οποίες θα μπορούσε να διευρυνθεί η πρόσβαση ανεξάρτητων υποψηφίων στα ψηφοδέλτια και στις εκλογές, αλλά και να διερευνηθούν άλλες θεσμικές λύσεις, όπως η κατάταξη προτίμησης στην ψήφο (α’ επιλογή, β’ επιλογή, κ.ο.κ).

2. Οι κυριότερες συνεισφορές του βιβλίου

Συνοψίζοντας το περιεχόμενο της προσέγγισης Baylor μπορεί κανείς να προσδιορίσει τρεις συνεισφορές.

Η πρώτη συνεισφορά είναι μεθοδολογική. Το βιβλίο αποτελεί υπόδειγμα σχηματικής καθαρότητας: παίρνει τα κλασικά επιχειρήματα υπέρ των κομμάτων (ιδεολογική και κοινωνική αναφορά, συλλογική δράση, κινητοποίηση συμμετοχής, πειθαρχία κυβερνησιμότητας, κ.ο.κ) και τα περνά από τα δημοφιλή στις μέρες μας τεστ κόστους-οφέλους. Διερευνά δηλαδή το κατά πόσον το ισοζύγιο δικαιώνει τα σημερινά πολιτικά κόμματα. Το αποτέλεσμα προκύπτει μάλλον αρνητικό.

Η δεύτερη συνεισφορά είναι, ταυτόχρονα, μεθοδολογική και θεωρητική και έγκειται σε μια ενδιαφέρουσα «αντιστροφή» που κάνει ο συγγραφέας: αντί να ρωτά «πώς θα διορθώσουμε τα κόμματα;», διερευνά το «πώς θα έμοιαζε η δημοκρατία αν τολμούσαμε να τα περιορίσουμε;» Πρόκειται για μια γόνιμη αντιστροφή, αφού ανοίγει δρόμους πολιτικού και θεωρητικού αναστοχασμού πέραν της τετριμμένης άποψης περί της «αναγκαιότητας των κομμάτων».

Η τρίτη συνεισφορά είναι ότι παρεμβαίνει θεωρητικά στο υπαρκτό σήμερα πρόβλημα πολιτικής αντιπροσώπευσης, την ηθικο-θεσμική φθορά που δημιουργεί η ιδέα του «κόμματος - μηχανισμού» και του στόχου της «νίκης με κάθε κόστος», ανεξαρτήτως προγράμματος, στόχων και μέσων.

3. Τα όρια του Baylor: όταν το «κόμμα» ανάγεται σε «υπερ-θεσμό»

Το κυριότερο, ίσως, θεωρητικό και μεθοδολογικό έλλειμμα στην προσέγγιση του Baylor είναι ότι αναφέρεται στα κόμματα σαν να είναι ο κύριος μηχανισμός που παράγει παθολόγιες, ενώ στην πραγματικότητα είναι ο μετασχηματιστής των βαθύτερων σχέσεων εξουσίας, ο αγωγός, όχι η γεννήτρια. Δεν μπορεί να υπάρξει θεωρητική τοποθέτηση για τα πολιτικά κόμματα χωρίς μια ανάλυση του Κράτους, της δομής της πολιτικής εξουσίας και των πολιτικών μορφών με τις οποίες εμφανίζονται οι σχέσεις εξουσίας. Και πάνω σε αυτήν την κομβική παρατήρηση μπορούν να προβληθούν δύο βασικές ενστάσεις για τη θεωρητική θεμελίωση του βιβλίου.

3.1. Η “χωρίς κόμματα” λύση και το πρόβλημα της αντιπροσώπευσης

Η πρώτη ένσταση, ιδίως από την πλευρά της κριτικής θεωρίας για το Κράτος, είναι ότι η φράση «χωρίς κόμματα» δεν σημαίνει απαραίτητα «χωρίς κυριαρχία συμφερόντων», ούτε «χωρίς οργάνωση». Συχνά μπορεί να σημαίνει απλώς «χωρίς ορατό κομματικό στίγμα», άρα με πιο άτυπες συμμαχίες, πιο δυσδιάκριτη χρηματοδότηση, πιο ιδιωτικοποιημένη πρόσβαση στα κέντρα απόφασης, πιο «ανεξέλεγκτο» κράτος. Το «χωρίς κόμματα» μπορεί κάλλιστα να μετατρέψει την πολιτική σύγκρουση σε απλή τεχνική διαχείριση της εξουσίας και να καταστήσει την κοινωνική αντιπροσώπευση «άδειο πουκάμισο».

Ο Baylor δείχνει μάλιστα ότι έχουν υπάρξει ιστορικά προηγούμενα «non-partisan» θεσμών, αλλά δεν είναι σαφές ότι αυτά τα προηγούμενα απαντούν στο κεφαλαιώδες ζήτημα του ποιος και γιατί ελέγχει την πολιτική εξουσία και το κράτος.

3.2. Ο «αμερικανοκεντρισμός».

Η δεύτερη ένσταση είναι ότι το βιβλίο είναι έντονα εστιασμένο στην αμερικανική εμπειρία. Όμως αυτό έχει συνέπειες: οι θεσμικές συνθήκες που παράγουν τον αμερικανικό δικομματισμό (εκλογικοί κανόνες, προκριματικές εκλογές, ομοσπονδιακή διάρθρωση, δικαστικοποίηση, money politics) κινδυνεύουν να εμφανιστούν ως “παράγωγα των κομμάτων”, ενώ στην πραγματικότητα συνιστούν συναρθρώσεις κράτους – αγοράς – πολιτικών θεσμών μέσα στις οποίες τα κόμματα λειτουργούν. Αν κανείς περιοριστεί μόνον στην αμερικανική εμπειρία, αποστρεφόμενος την ευρωπαϊκή εμπειρία των πολιτικών κομμάτων ως υλικών προϊόντων των μεγάλων διαιρετικών τομών (συγκρότηση Εθνικού Κράτους και Βιομηχανική Επανάσταση) θα υποβαθμίσει αναγκαστικά το ρόλο των κομμάτων που δεν είναι μόνον λειτουργικά εργαλεία ενός συστήματος διακυβέρνησης, αλλά, έστω και δευτερευόντως, έστω και πολύ λιγότερο σε

σχέση με το παρελθόν, προϊόντα του κοινωνικού ανταγωνισμού και των αιτημάτων αντιπροσώπησης.

4. Τα πολιτικά κόμματα ως τμήμα της «μηχανικής» του νεοφιλελεύθερου κράτους

Επομένως, απαιτείται να επιστρέψει κανείς στον πυρήνα του σημερινού προβλήματος αντιπροσώπησης. Ο μετασχηματισμός των κομμάτων και των κομματικών συστημάτων σε ολιγοπωλιακές και καρτελοποιημένες πολιτικές μορφές εκφράζουν την κρίση της δημοκρατίας ως αλλαγή υποδείγματος ταξικής κυριαρχίας⁵.

Η θέση αυτή αντιστρέφει το συλλογισμό του Baylog, καθώς αλλάζει τη σχέση αιτιότητας: δεν είναι (μόνον) ότι τα κόμματα παράγουν άγωνα και προσωποπαγή πόλωση, γνωστική τεμπελιά ή λειτουργική αναποτελεσματικότητα. Είναι ότι ο μετασχηματισμός του κράτους από κράτος αστικού συνταγματισμού σε νεοφιλελεύθερο κράτος (είσοδος πρακτικών “governance” και εταιρικού μάνατζμεντ στη διοίκηση, μετατροπή δημοσίων αγαθών σε εμπόρευμα, διεύρυνση δημοσιο-ιδιωτικών μηχανικών διακυβέρνησης, μετατόπιση εξουσίας σε οχρωμένους πυρήνες απρόσβλητους από την ορατότητα του κοινωνικού ελέγχου) μετασχηματίζει και τα κόμματα σε εξαρτήματα του νέου τρόπου κυριαρχίας των ανώτερων τάξεων (Βερναρδάκης, *ό.π.*, σ. 233-248).

Με άλλα λόγια, ενώ ο Baylog θεωρεί το κόμμα ύποπτο «μολυντή» της δημοκρατίας, η ευρύτερη εμπειρία καταδεικνύει ότι το κόμμα είναι μορφή μέσω της οποίας ο νεοφιλελεύθερος κρατικός μηχανισμός οργανώνει (και περιορίζει) τη δημοκρατία. Η διαφορά δεν είναι απλώς θεωρητική, έχει θεσμικές συνέπειες. Αν το πρόβλημα είναι “κόμμα = ατομική πόλωση”, μια non-partisan λύση φαίνεται ελκυστική. Αν το πρόβλημα είναι “κράτος - διακυβέρνηση = ανασχεδιασμός της εξουσίας”, τότε ακόμα και αν περιοριστούν ή και καταργηθούν τα κόμματα θα παραμείνει άθικτος (ή και θα ενισχυθεί) ο απρόσβλητος πυρήνας της εξουσίας και θα καταστεί αυτή ακόμα πιο αυταρχική και περισσότερο ολιγαρχική.

Έχουμε λοιπόν μπροστά μας δύο οπτικές, δύο θεάσεις της ίδιας κρίσης (κρίση αντιπροσώπησης). Η πρώτη θέαση είναι αυτή της πολιτικής ψυχολογίας και της θεσμικής συμπεριφοράς, όπως την αναπτύσσει ο Baylog: τα κόμματα λειτουργούν ως μηχανές ατομικής ταύτισης, πειθάρχησης, πόλωσης και άμβλυνσης της λογοδοσίας και, πλέον, αποτυγχάνουν να συναρθρώνουν πραγματική αντιπροσώπηση. Η δεύτερη θέαση είναι αυτή της νεοφιλελεύθερης “μηχανικής” του σημερινού κράτους: τα κόμματα (ως μέρος του πολιτικού-αντιπροσωπευτικού μηχανισμού) τείνουν να καρτελοποιούνται και να λειτουργούν μέσα σε ένα κράτος που κρατά και

⁵ Βλ. σχετικά, Μπαρτσιδής, Μ. (2025), «Η ζοφερή ζωτικότητα του νεοφιλελευθερισμού», *εφ. Εποχή*, 7 Δεκεμβρίου.

εξελίσσει τα «αυταρχικά» εργαλεία και αποβάλλει τα «δημοκρατικά», δηλαδή εκείνα που θα επέτρεπαν κοινωνικό - κοινοβουλευτικό έλεγχο. Η κρίση αντιπροσώπευσης, επομένως, δεν μπορεί να απαντηθεί απλώς με “ανεξάρτητους” θεσμούς χωρίς να τεθεί το ερώτημα: ανεξάρτητους από ποιον; και υπόλογους σε ποιον;

5. Τελική αποτίμηση: «κατά των κομμάτων» ή «κατά του τρόπου που κυβερνάται το κράτος μέσω κομμάτων»;

Το *The Case Against Political Parties* αξίζει να διαβαστεί επειδή είναι ένα καλογραμμένο, συνεκτικό και εκπαιδευτικά χρήσιμο βιβλίο: προτρέπει να μη θεωρούνται τα σημερινά κόμματα «φυσικός» θεσμός της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας. Η μεγαλύτερη αρετή του είναι ότι θέτει καθαρά το ερώτημα της εναλλακτικής. Λειτουργεί και ως ένα πολύτιμο «τεστ αντοχής» για τα «φιλο-κομματικά» (pro-party) στερεότυπα. Ωστόσο, κινδυνεύει να υπερεκτιμήσει την ικανότητα των non-partisan λύσεων να παράγουν δημοκρατική λογοδοσία όταν οι δομές εξουσίας μετακινούνται προς χώρους πιο οχυρωμένους, λιγότερο διαπερατούς, περισσότερο εναρμονισμένους με ολιγαρχικά συμφέροντα. Η κριτική του Baylog είναι εξαιρετική ως «μικρο-μηχανική» του σημερινού κομματικού φαινομένου. Όμως, το πρόβλημα της σύγχρονης πολιτικής αντιπροσώπευσης εξακολουθεί να επικεντρώνεται στη «μακρο-μηχανική»: ποιο κράτος, ποια διακυβέρνηση, ποιος πυρήνας εξουσίας, ποια σχέση με την αγορά. Η σύγκριση των δύο προσεγγίσεων δείχνει ότι το αίτημα για «περιορισμό ή καθόλου κόμματα» μπορεί να είναι ένα δημοκρατικό φάρμακο, μπορεί, όμως, να εξελιχθεί σε μια αυταπάτη. Η κρίσιμη μεταβλητή είναι το αν συνοδεύεται από θεσμούς που ορατοποιούν και δεσμεύουν την εξουσία, αντί να την κάνουν πιο άτυπη και απρόσιτη.